

3. Η ενετική οικονομική διείσδυση και το σχίσμα των Εκκλησιών

Διδακτικοί στόχοι

1. Να κατανοήσουν οι μαθητές τη σημασία της παραχώρησης προνομίων στη Βενετία και τις άλλες ιταλικές ναυτικές πόλεις για το εμπόριο και την οικονομία του Βυζαντινού Κράτους.

2. Να προβληματιστούν οι μαθητές για τα αίτια και τις συνέπειες του σχίσματος των Εκκλησιών.

Επισημάνσεις για την πορεία διδασκαλίας

Το **πρώτο μέρος της ενότητας** εξετάζει τα εμπορικά προνόμια που παραχώρησε ο Αλέξιος Α' με το χρυσόβουλο του έτους 1082 στους Βενετούς και τις ολέθριες συνέπειες που είχαν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αυτά τα προνόμια για το εμπόριο και την οικονομία της Βενετίας και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στον μεσογειακό κόσμο.

Η διδασκαλία μπορεί να ξεκινήσει από τη δύσκολη θέση στην οποία είχε ευρεθεί η αυτοκρατορία κατά το έτος αυτό (1082), εξαιτίας της νορμανδικής απειλής στα παράλια της Αλβανίας και της Ηπείρου. Η μελέτη του **πρώτου παραθέματος**, με τη βοήθεια ενός χάρτη και σε συνδυασμό με τη σπουδή των δύο εικόνων με τους εμπόρους και τα πλοία των Βενετών, επιτρέπει στους μαθητές να συζητήσουν τα διάφορα προνόμια και να εκτιμήσουν τη σημασία τους. Φυσικά η πλήρης απαλλογή των Βενετών από δασμούς και φόρους στα λιμάνια της βυζαντινής επικράτειας είναι το σημαντικότερο από όλα αυτά τα προνόμια και κλήιστα μπορεί να συγκριθεί με τις **διομοιολογήσεις**, προνομιακές εμπορικές συμφωνίες που υπέγραψαν οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τους Νεότερους Χρόνους. Η αρνητική σημασία που είχε για το Βυζάντιο η συμφωνία του 1082 υπογραμμίζεται και από τα αντίμετρα που έλαβαν οι διάδοχοι του Αλεξίου Α', προκειμένου να περιορίσουν τη ναυτική παντοδυναμία των Βενετών.

Το **δεύτερο μέρος** της ενότητας πραγματεύεται τα καθέκαστα, τις αιτίες και τις ολέθριες συνέπειες του εκκλησιαστικού Σχίσματος μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Ρώμης. Η **ανάληψη του δεύτερου παραθέματος** μπορεί να δια φωτίσει τους μαθητές σχετικά με τις λειτουργικές και δογματικές διαφορές μεταξύ των δύο εκκλησιών. Ωστόσο με τις διαφορές αυτές δεν εξαντλούνται και οι αιτίες της ρήξης. Σ' αυτές πρέπει να προστεθούν η εγωπαθής και αλτσαζονική συμπεριφορά των δύο διαπραγματευτών, οι βαθιές διαφορές πολιτισμού, γλώσσας και νοοτροπίας, καθώς και η μακρόχρονη αποξένωση μεταξύ των δύο εκκλησιών και των δύο κόσμων, της Ανατολής και της Δύσης.

Σχολιασμός του υποστηρικτικού υλικού

Το **πρώτο παράθεμα** είναι απόσπασμα από τη **συνθήκη-αυτοκρατορικό χρυσόβουλο του έτους 1082**, ένα επίσημο και απόλυτα αξιόπιστο έγγραφο. Έχουν χαθεί τόσο το ελληνικό πρωτότυπο όσο και το λατινικό αντίγραφο αυτού του εγγράφου. Το τελευταίο πάντως, προτού χαθεί, είχε αναγνωστεί, αντιγραφεί και εκδοθεί από ερευνητές και έτσι σήμερα γνωρίζουμε σε γενικές γραμμές το περιεχόμενό του.

Το παρατιθέμενο εκτεταμένο απόσπασμα αναφέρεται στην παραχώρηση προς τους Βενετούς των εμπορικών καταστημάτων και των τριών αποβαθρών που βρίσκονταν μεταξύ της Εβραϊκής και της Πύλης της Βίγλης καθώς και των 32 λιμανιών, όπου οι Βενετοί μπορούσαν να διεξάγουν ελεύθερο εμπόριο χωρίς να πληρώνουν κανένα φόρο! Το δικαίωμα αδασμοποίητου εμπορίου στα λιμάνια του Βυζαντίου είχε κολλοσσαία σημασία για την οικονομική-εμπορική γιγάντωση της Βενετίας και την οικονομική-εμπορική αποδυνάμωση του Βυζαντινού Κράτους. Ορισμένοι μελετητές επικρίνουν έντονα την πολιτική αυτή, καθώς θεωρούν ότι υπονόμωσε με μαθηματική ακρίβεια την οικονομική ζωτικότητα της αυτοκρατορίας.

Το **δεύτερο παράθεμα** είναι απόσπασμα από επιστολή του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Κηρουλάριο προς τον πατριάρχη Ιεροσολύμων και αναφέρεται στις κατά την εκτίμησή του πλάνες των Λατίνων. Ουσιαστικά το κείμενο αυτό συμπληρώνει το δεύτερο παράθεμα. Επισημαίνονται με τη σειρά οι ακόλουθες πλάνες των Λατίνων: η χρήση των αζύμων, η θεωρία για την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και εκ του Υιού (filioque), η αγαμία του κλήρου και η συμμετοχή του στον πόλεμο.

Το **εικονογραφικό υλικό** της διδακτικής ενότητας αποτελείται από την εικόνα των βενετών εμπόρων (από μικρογραφία του χειρογράφου του έργου του Μάρκο Πόλο) στην Πόλη και τη μακέττα δικατάρτου εμπορικού πλοίου. Η παρατήρηση και μελέτη των δύο εικόνων πρέπει να συνδυαστεί με την αναφορά στο ζήτημα της παραχώρησης προνομίων στους Βενετούς από τον Αλέξιο Α' Κομνηνό.

Απάντηση στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

Η εμπορική εξασθένιση του Βυζαντίου στέρησε την αυτοκρατορία από ανυπολόγιστα έσοδα και έτσι οδήγησε όχι μόνο στην οικονομική παρακμή αλλά και στην παρακμή του πολεμικού στόλου, καθόσον η συντήρησή του απαιτούσε τεράστια έξοδα (**πρώτη ερώτηση**).

Στο δεύτερο παράθεμα επισημαίνονται ορισμένες λειτουργικές, δογματικές και άλλες ιδιαιτερότητες του ρωμαιοκαθολικού κλήρου ως παράγοντες που οδήγησαν στο Σχίσμα. Αυτές είναι τα άζυμα, η θεωρία του filioque, η αγαμία του κλήρου και η συμμετοχή των κληρικών στον πόλεμο ως αιτίες του Σχίσματος (**δεύτερη ερώτηση**).

Εξελίξεις των προηγούμενων αιώνων που αποτέλεσαν και τις βαθύτερες αιτίες του σχίσματος ήταν η αποξένωση μεταξύ της λατινικής Δύσης και της ελληνικής Ανατολής, οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο εκκλησιών για την πνευματική κηδεμονία των εκχριστιανισμένων Σλάβων, ιδίως των Βουλγάρων, οι συγκρούσεις μεταξύ Βυζαντινών και Φράγκων και τη χρήση του αυτοκρατορικού τίτλου και η αμφισβήτηση των δικαιωμάτων της πρωτοκαθεδρίας της Ρώμης στο χριστιανικό κόσμο (**τρίτη ερώτηση**).

Η απάντηση στην τέταρτη ερώτηση-εργασία (επισήμανση των λιμανιών, όπου οι Βενετοί μπορούσαν να ασκούν ελεύθερο εμπόριο κατά τη συνθήκη του 1082) απαιτεί την προσεκτική χρήση ενός ιστορικού χάρτη και του παραθέματος του βιβλίου με τις πληροφορίες που αυτό δίνει (**τέταρτη ερώτηση**).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- C. Mango, *Βυζάντιο. Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, μετ. Δ. Τσουγκαράκης., γ' ανατύπωση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002.
- Η Αυτοκρατορία σε κρίση (;). Το Βυζάντιο τον 11ο αιώνα (1025-1081). Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών (=Διεθνή Συμπόσια 11), Κέντρο για τη Μελέτη του Ελληνισμού «Σπύρος Βασιλείος Βρυώνης» Αθήνα 2003.
- A. P. Kazhdan/Ann Wharton Epstein, *Αλληλαγές στον βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11ο και τον 12ο αι.*, μετ. Α. Παππάς - Δ. Τσουγκαράκης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997.